

Торғайдың елі де алтын, жері де алтын.
Ер білер еңбек еткен елдің парқын.
Қонақжай, қалтығы кең, құшағы ашық
Ғажайып адамының жүзі жарқын.
автордан.

Әнуарбек ДАРМЕНОВ

қарқын алып тұрған кезі болатын. 1957 жылдары Тасты-Талды жеріне жетіп, тірелген Жарқайың ауданына қарасты Держанинск темір жолын жетілдіріп, 1958 жылға дейін Арқалық темір жол бекетіне жеткізу жұмысы да Әнуарбек ақсақалдың тағдырына жазылған екен.

- 1954 жылы біз Қызылқоыға алғаш келгенімізде қарындасым Гүлжан 6 жаста, мен 8-де ғана едім» - деп еске алады Әнуарбек әкеміздің үлкен ұлы - Әндрәшид Дәрменов. Бұл Қазақстанда тың және тыңайған жерлерді игеру үрдісіне түспа-түс келген кезең еді.

- Біз екі тіркеме вагонмен көшіп келдік. Бірінде мал мен құс, екіншісінде төсек-орын, қажетті бұйымдар болатын. Қызылқоының байырғы орыны қазіргі рудниктің ортасында болғандықтан алғашқы барак үйлер мен жатақханалар осы күнгі қала орнына тұрғызылды. Еңде комсомолдық екпінді құрылыс жүріп жатты. Осы күнгі «Алюмин құрылыс» мекемесінің орнында басшыларға арналған екі қабатты 8 квартиралық барак үй, екі қабатты жұмысшылар жатақханасы салынды. Жанұялы тұрғындардың сарайлары осы күнгі «На-

Фотосуретер Дала өлкесі тарихы мұражайының мұрағатынан алынды.

тебіннің орнында болатын. Кейін Ш.Жәнібек көмесіндегі стадион тұрған маңда «Строитель» кинотеатры, ал көшенің бас жағында переезде қарай «Автомобилист» кинотеатры бой көтерді. Қазіргі «Арқалық жылу энергетикалық комбинаты» тұрған жерде «Энергопоезд» орналасып, шағын қаланы электр жарығымен қамтамасыз етті. Байырғы Қызылқоының тұрғындары қазіргі «Новая» поселкесі маңынан жеке меншік үйлер тұрғыза бастады. 1958 жылдары темір жолда тек құрылыс материалдарын тасымалдайтын «Товарник» вагондарымен паровоздар жүрді. Құрылыс заттары қазіргі «Новая» поселкесі тұсында бастап жол бойында үйіліп жататын. Тұрғындар ештеп осы материалдарға қол сұғып, жеке жайларына пайдаланып жүрді. Сондықанда әзіл-шыны аралас поселке «Нахаловка» деп аталып кетті.

Алғашқы қарқынды құрылыс «Дачная» поселкесінде жүріп жатты. Онда алғашқы геологтар мен кеншілерге, теміржолшыларға, мекеме басшыларына арналған барак типіндегі үйлер салынып бастады. Кейінгі

бастығы болатын. Қалған жердің бәрі ашық дала еді. Жер табиғаты бүлінбей өз реңінде тұрғандықтан зорман, сарыңуақ сынды ұсақ жәндіктер мен құстар көп болушы еді. Әсіресе қала маңы көктемде қызғалдаққа толып кететін. Кейін тың игерушілер мен құрылысшылардың палаткалары көбейіп, Ригадан, Полтавадан тағы да басқа қалалардан ұлт өкілдері келіп жатты. Кен өңдіру, тың игеру, құрылыс салу жұмыстары аймақта қарқынды жүре бастады.

1960 жылы темір жол құрылысы толық қолданысқа беріліп, тепловоз тіркелген алғашқы жолаушылар вагондары келгенде елдің қуанышында шек болмады. Абдолла Тоқсанбаев Торғай боксит кен басқармасында басшы болып тұрған кезде әкейді арнайы рудникке шақырады. Сол себепті кен басқармасының темір жол цехына ауысып, 1991 жылға дейін еңбек етті. Тіпті зейнеткерлікке шыққаннан кейін де сүйікті мамандығынан қол үзбей «погрузоборо» бөлімінде қызмет атқарып, алғашқы кен өнімдерін жөнелткен кен білім әкесі болатынын

Көшпіндіміз әке ізмен еңбек жолын рудникте бастадық. Мен армия қатарына алынғанша темір жолда тепловозда машинист болып істедім. Кейін 1970-79 жылдар аралығында рудникте «тасымалдау бөлімінде», 1982-2009 жылға дейін «горный цехта» ардамдағыш экскаваторда машинист болдым.

Інім - Нұржігіт Дәрменов 1972-82 жылдар аралығында темір жолда слесарь болып вагон жөндейтін цехта жұмыс істеп, 1982-86 жылдар аралығында «жинопракатта» жүргізуші, кейін рудникте техникалық тасымалдау бөлімінде жұмысшы болып еңбек етті.

Қарындасым Гүлжан да 1968 жылдан рудникте жұк тасымалдау машиналарын өндіріске қосу техникі болып қызмет атқарып, сол мекемеден зейнеткерлікке шықты. Інім - Боран Дәрменов те «горный цехта» экскаваторда машинист болып жұмыс істеді. Улым - Қанат еңбек жолын 1995 жылы рудникте адымдағыш экскаваторда машинист болып бастап, бүгінгі күнде «горный цехта» мастерлік қызмет атқарып жүр.

Қызым Алтын да екі жоғарғы оқу орнын бітіріп, қазіргі таңда рудникте есепші болып қызмет істейді, - деп аяқтады әңгімесін Әндрәшид аға.

Бүгін бір әулет мүшелерінің қаламызбен бірге жасасып, біте қайнасып келе жатқаны - сүйсінерлік те таңқаларлық жайт. Біреулер білсе, біреулер біле Бермейтін Дәрменовтер әулеті қандай құрметке де лайық.

Қаланың қазығын қағып, керетесін керіну уығын тіктеп, шаңырағын көтерген жылдар - тарих, оның көркейіп, көздің жауын алардай бой жеткен шағы - сағыншы, тоқырауде жүдеп, торыққан шағы - мұң, ал жарқын болашағы - біз асызып, аңсап жүрген арман. Рухи асқақ Торғай

Иә, заманында 70 мыңнан астам халықтың тағдырын тоғыстырған Торғайдың төл қаласы Арқалықтың бізге беймәлім тұстары көп-ақ. Тың жерге қала тұрғызуға басты дәйек болған байлық - ол Қызылқоының бокситі екені баршаға аян. Торғай боксит кенішін игеруге байланысты 1950 жылы 13 қазанда жұмысшы поселкесі болып қалана бастаған.

Кезінде алдыңғы толқын аға буын өкілдерінің аузынан «Москва бірден тұрғызылған жоқ» деген қағиданы жөі естуші едік. Сол айтқандай-ақ ең бірінші қала статусын анықтайтын күрделі нысандар салу алғашқы кезекте тұрды. Олардың ең бастысы - тұрғын үйлер салу, жылу, жарық беру станциялары мен құрылыс материалдарын тасымалдайтын темір жол станциясын салу керек болатын. Осы орайда біздің әңгімемізге арқау болып отырған басты кейіпкер - Әнуарбек Дәрменов екеніне оқирман назарын аударғымыз келеді.

Әнуарбек Дәрменов - Ұлытау аумағындағы Бақаншайышпақ тауының етегіндегі бұлақтан бастау алып, Есілге құятын Терісаққан өзенінің бойында 1916 жылы Құмай ауылдық советінде дүниеге келген. Арқалық - Есіл - Астана бағытындағы темір жол бойында «Құмай» станциясы бар екенін жолаушылар жақсы білетін болар.

Әкесі Дәрмен 1928 жылдың «қызыл кампескесіне» нақақтан ілігіп, Атбасар түрмесіне айдалады. Сол кезде Әнуарбек ақсақал небәрі 12-ақ жаста екен.

Тарихта қара әріштер

меновтер әулетінің елден жырақтап, Атбасар, Есіл, Көкше өңіріне ығысуына да басты себеп осы жылдардың салқыны болса керек.

Сол себепті де алғашқы еңбек жолын Көкше жерінде Шортандыда бастайды. 1932-34 жылдары Шуьче қаласындағы есеп қызметкерлерін даярлайтын курсты тамамдап, Қарағанды облысындағы Еңбекшілер ауданында МТС-ға есепші болып істейді.

1937 жылы Қызылжардағы темір жол техникумына түсіп, 1941 жылы бітіреді. Бұл - бүкіл ел басына күн туған ауыр кезең болатын. Республикадағы сирек мамандық ретінде Әнуарбек Дәрменов Ерейментау, Жезқазған, Қарсақбай темір жол станцияларында алғашында диспечер, аға инженер, станция бастығы қызметтерін атқарады. Аталған станциялардың құрылысының басы-қасында Әнуарбек ақсақалдың жүргені анық. Оған себеп күні бүгінге дейін Ерейментау темір жол станциясында Дәрменовтың портреті ілініп тұруы - бір жағынан дәлел, бір жағынан мақтаныш емес пе?

Қарсақбай кенішінде жүргенде Хадиса анамыз Қорғасан - мыс балқыту заводында ерлермен қатар еңбек етіп, соныақ Қарсақбай жерінің алғашқы снарядтарын жібергендердің бірі болатын. Әнуарбек әкеміз Ұлы Отан соғысы жылдары Тәжікстанның Ашхабад қаласында офицерлер дайындайтын арнайы бөлімнің даярлығынан өтеді. Алайда Кенес Одағының бас қолбасшысының бұйрығымен темір жол мамандарын соғыстан қайта қайтару шешімі